

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ І СТАНОВЛЕННЯ СВІТОГЛЯДНИХ ПОЗИЦІЙ МИКОЛИ ШЛЕМКЕВИЧА

У статті висвітлено громадсько-політичну діяльність Миколи Шлемкевича, навчання у Віденському університеті та внесок професора Моріца Шліка у формування його світоглядних позицій. Також вплив праць Анрі Бергсона на філософські погляди та ідеї Миколи Шлемкевича. Досліджено маловідомі факти з його біографії як на Україні, так і в еміграції.

Ключові слова: Микола Шлемкевич, ідеолог, державотворення, еміграція, редактор.

Нові історичні умови, в яких функціонує українське суспільство, сприяли посиленню уваги до вивчення життя та діяльності багатьох визначних постатей української історії – науковців, політиків, громадських діячів, а також поверненню із забуття їхніх імен. Історична персоналістика стала важливим напрямом наукових досліджень сучасності. Чимало здобутків наших діячів є незнаними для української громадськості. У цьому контексті особливої актуальності набуває дослідження життя та багатогранної діяльності Миколи Шлемкевича.

Варто зауважити, що в українській історіографії постать М.Шлемкевича є малодослідженою і немає спеціальних наукових праць, присвячених цій особистості. Однак науковці частково приділили увагу вивченню та аналізу його наукової діяльності. У роботах таких дослідників, як О.Кульчицький [8], В.Артюх [6], В.Пономарьов [10], аналізуються праці М.Шлемкевича, згадують його тільки як філософа, і лише іноді можуть зустрічатись короткі відомості про його громадсько-політичну діяльність та життєвий шлях.

Метою статті є дослідження та висвітлення маловідомих фактів із життя М.Шлемкевича, формування його світоглядних позицій, громадсько-політичної та наукової діяльності.

М.Шлемкевич (псевдонім М.Іванейко, Р.Срібний, С.Вільшина) – мислитель, публіцист, промовець, редактор, видавець, політичний і громадський діяч, творець ідеології так званого “творчого націоналізму”, організатор українського інтелектуального життя в діаспорі, народився 27 січня 1894 року в селі Пилява Бучацького повіту на Тернопільщині. Його батьками були священник Іван Шлемкевич і Ядвіга з дому Бучацька. Дитячі роки М.Шлемкевича і народна школа пройшли в селі Сновидів над Дністром, звідки він перейшов на навчання в гімназію в Бучачі, а пізніше в гімназію у Львові (польської), яку закінчив 1912 року.

Від жовтня 1912 року М.Шлемкевич навчався у Віденському Університеті на філософському факультеті, де його застала війна. З перерваними студіями М.Шлемкевич повернувся додому, але наступного 1915 року російське військо, відступаючи з Галичини, забрало його з собою і вивезло на Сибір [8, с.3].

Довготривала, далека дорога для М.Шлемкевича була важкою. Там він отримав хворобу шлунка, через яку думав, що вже не виживе. Врятувала його делегація Міжнародного Червоного Хреста, яка прибула в сибірський Талергоф. Головою цієї делегації була графиня родом із Відня, яка звернула увагу на М.Шлемкевича, який спілкувався без перекладача, і вона вплинула на те, щоб його врятувати. Графиня добилася, що М.Шлемкевича негайно перевезли до міського шпиталю, де продовжили його лікування. Видужавши, він став працювати рахівником у місцевого промисловця. Але з початком лютневої революції в Росії (1917 р.) повернувся на Україну [7, с.10].

Переживши важку неволю, М.Шлемкевич уже у 1917 році приїхав до Києва. У 1917–1919 роках був секретарем редакції “Робітнича газета”, де почав свої перші журналістські кроки. Про ці бурхливі роки згадував у своїй статті П.Феденко, який зустрів М.Шлемкевича вперше в Києві в січні 1919 року в редакції “Робітничої газети”. Він згадував, що у 1918 році М.Шлемкевич перекладав українською мовою книжку німецького соціал-демократа Карла Каутського “Диктатура пролетаріату” і цей переклад, того самого року надрукований, був важливим протикомуністичним аргументом на з’їзді Української соціал-демократичної робітничої партії. Згідно з інтерв’ю, яке дав М.Шлемкевич у “Бюлетені ОДУМ” (Нью-Йорк, число 5 за 21 січня 1951 р.), він був у Києві весь час від 1917 до 1920 року. Після зайняття Києва більшовиками М.Шлемкевич переїхав на два роки на Звенигородщину [8, с.3].

Діставшись на захід до рідного Сновидова, М.Шлемкевич вдруге виїхав продовжувати студії у Віденському університеті (1923–1926 рр.), де 16 липня 1926 року захистив докторську дисертацію про суть німецької філософії на зламі XIX–XX “Сутність філософії” – “Das Wesen der Philosophie” (у професора Моріца Шліка). У 1928–1929 рр. він доповнює свою філософську освіту студіями в Сорбонському університеті, де захоплюється філософією Анрі Бергсона, як провідної на той час постаті французької філософії.

Повернувшись до Львова, М.Шлемкевич співпрацює у відновленому Д. Донцовим “Літературно-науковому віснику”, стає відомим і популярним серед читачів своїми нарисами та есе на теми української духовності, починає писати на філософські теми під псевдонімом М.Іванейко [3, с.90].

Він почав друкуватися на філософські теми з 1926 року, присилаючи до львівського “Літературно-наукового вісника” нариси на тему української духовності: “Нариси” (1926 р.), філософське есе “А вже весна, а вже красна” (1927 р.). У тому ж “Літературно-науковому віснику” появилася цикл подорожніх мистецьких нарисів до Австрії, Німеччини та Франції – “Вітер” (1928–1930 рр.) і подібна серія “Листи з Парижу”, яка друкувалася в “Новому Часі” 1929 року. Це були його враження від подорожей по Західній Європі [8, с.4].

На початку 1930-х років М.Шлемкевич активізував свою діяльність у політичній організації “Фронт Національної Єдності” і був головним редактором його журналу “Перемога”, членом редакційної колегії щоденника “Українські Вісті” та тижневика “Батьківщина”, і часто в них друкував свої статті. Незабаром М.Шлемкевич став творцем ідеології “Фронту Національної Єдності”.

У 1932 році у Сновидові М.Шлемкевич одружився з Константиною Посацькою. Уже 1934 року у НТШ вийшов його головний твір “Філософія” – доповнена версія німецької дисертації з 1926 року, перевидана 1981 р. у “Записках НТШ” під назвою “Сутність філософії” (ред. О.Кульчицький) [8]. Згодом наступає перерва в друці філософських творів, що не одержали належного оцінювання, навіть більше – вони замовчу-

валися. Змінюються часи, режими, місця праці, змінюються і напрями його творчості – тепер переважають газетні та журнальні публікації суспільно-політичного характеру. Роздуми автора повертаються в русло боротьби за українську суспільність і державність [3, с.91].

М.Шлемкевич у 1941–1944 рр. був близьким співробітником Українського центрального комітету, головою якого був Володимир Кубійович. У 1942 році він був обраний дійсним членом НТШ, яке існувало у Львові нелегально [11, с.327].

На пропозицію голови УЦК у 1941–1944 рр. М.Шлемкевич був одним із директорів і головним редактором “Українського Видавництва” (Краків – Львів). На цьому посту він згуртував навколо видавництва найкращі наукові, мистецькі й літературні сили як галицькі, так і з центральних і східних земель України; тоді “Українське Видавництво” видало сотні книжок, серед них “До джерел” М.Зерова, “Патетична соната” М.Куліша та ін. [11, с.327]. У той самий час М.Шлемкевич був співредактором журналу “Наші Дні”, найкращого українського місячника літератури, мистецтва і культури тих часів. У 1943 році став членом Політичної Ради при Президії УЦК.

Після війни М.Шлемкевич перебував у Відні, а згодом у Баварії в таборі “Орлик” біля Верхтесгадену. Перебуваючи в Німеччині, був співтворцем і заступником голови ради Українського Національного Державного Союзу (УНДС) та учасником реорганізації Державного Центру Української Народної Республіки і співтворцем Української Національної Ради [8, с.4].

У цей період він також продовжував давню активність промовця, виголошуючи в різних осередках Німеччини доповіді на філософсько-світоглядні теми. Цю активність продовжував згодом у Сполучених Штатах Америки. Промовляв завжди по пам’яті, заздалегідь підготувавши тему (варто згадати, що промов М.Шлемкевича дуже мало було записано, а ще менше видано, бо він часто не мав навіть чернетки) [8, с.4].

М.Шлемкевич активно співпрацював з НТШ, новоствореною “Енциклопедією Українознавства” під редакцією Володимира Кубійовича. Виступав як публіцист і співредактор журналів “Проблеми”, “На чужині” та ін. [11, с.327]. Згодом двома виданнями вийшла його праця “Українська синтеза, чи Українська громадянська війна” (1946 р., 1949 р.). У ній він досліджував історичну взаємодію трьох творчих українських політичних сил – монархізму (князівська влада), народовладдя (демократія) та провідництва (провідник або отаман – це політик, що є “сам-собі-пан”).

У Сполучені Штати Америки М.Шлемкевич прибув з родиною у 1949 році й осів у місті Елізабет у штаті Нью-Джерсі, згодом поселився в Крендорфі, неподалік Нью-Йорка [11, с.327]. Він продовжував свою громадсько-публіцистичну діяльність. Брав участь у розбудові мистецького життя, наприклад, у створенні Літературно-мистецького клубу в Нью-Йорку. Репрезентував Українську Національну Раду на форумі Українського комітету Америки. У квітні 1950 року став співзасновником Союзу Українських Національних Демократів (СУНД), завданням якого була усвідомча робота й підтримка Державного Центру Української Народної Республіки в екзилі. М.Шлемкевич став ідеологом цієї організації [8, с.5].

У 1953 році він заснував журнал “Листи до Приятелів” (Нью-Йорк – Ньюарк), де був незмінним редактором і видавцем, автором статей і матеріалів. Епіграфом до журналу було: “Це поклик до людей, що хочуть і вміють незалежно думати – поклик створити суспільство духа понад моря і гори і ріки, що ділять нас сьогодні”. Зміст журналу складався з публіцистики, науки, літературознавства, мистецтвознавства, мемуаристики і частково політичної полеміки. На сторінках “Листів до приятелів” появилось найбільше число статей М.Шлемкевича на громадські, політичні та світоглядні теми [8, с.5].

У 1956 році М.Шлемкевич заснував на базі Нью-Йорк – Торонто видавництво “Ключі”, у якому друкував власні книжки та журнал “Листи до Приятелів” (за видав-

ництво “Ключі” відповідали Д.Кузик, Л.Ломіш, О.Олесницький та О.Тарнавський). У той самий час він розвинув свою видавничо–публіцистичну діяльність. У 1954–1958 роках вийшли головні його праці: “Загублена українська людина” (Нью-Йорк, 1954 р.), “Галичанство” (Нью-Йорк, 1956 р.), “Верхи життя і творчості” (Нью-Йорк, 1958 р.).

У цих працях наче реалізувався весь життєвий досвід М.Шлемкевича. У них він зводить бій за перемогу людини, зокрема української, над зловорожою силою; у тих книжках бачимо М.Шлемкевича як людину, що любить свою вужчу батьківщину Галичину, а одночасно є справжнім соборником – патріотом усієї України. М.Шлемкевич був дійсним членом Української академії мистецтв і науки в США [11, с.327].

На початку 1960-х рр. з допомогою Т.Лапичака, М.Шлемкевич заснував Український Публіцистично-Науковий Інститут, завданням якого було стежити за неправильною інформацією про Україну в чужих виданнях і спростовувати ці помилкові дані на наукових основах. М.Шлемкевич вважав боротьбу за українську правду одним із провідних завдань української політичної еміграції, і тому останні роки свого життя присвятив організації й розбудові того ж Інституту, який видав низку українських й англійських публікацій.

М.Шлемкевич помер 14 лютого 1966 року в місті Пасейк, штат Нью-Джерсі, ЗДА та похований у тому самому штаті на цвинтарі св. Гертруди в місцевості Рогвей [8, с.5].

Переконаний ідеаліст, він прагнув до здійснення ідеалів Тараса Шевченка та Івана Франка про добро, правду і красу. Пройшовши важку школу життя, Микола Шлемкевич залишався справжнім українцем, який навіть будучи в еміграції, завжди писав, думав і переживав за Україну. Він шукав нових шляхів для українського суспільства, для його морального зміцнення і державного оформлення. Він є автором низки праць, більшу частину яких написав в еміграції.

М.Шлемкевич мав загальне визнання в середовищі тих кіл, які постійною працею, піклуванням про українську справу ставили і свою цеглину в розбудову української духовності, у відродження української державності. Він своєю громадсько-політичною діяльністю, науковими студіями, публіцистичними виступами, видавничо-редакційними проектами здійснив великий внесок у нашу історію, своїм життям і творчістю здобув собі належне місце в українській діаспорі, в історії суспільної думки України.

1. Шлемкевич М. Верхи життя і творчості / М. Шлемкевич. – Нью-Йорк ; Торонто : Ключі, 1958. – 158 с.
2. Шлемкевич М. Галичанство / М. Шлемкевич. – Нью-Йорк ; Торонто : Ключі, 1956. – 120 с.
3. Шлемкевич М. Галичанство / М.Шлемкевич // За вільну Україну. – Львів, 1997. – 104 с.
4. Шлемкевич М. Загублена українська людина / М. Шлемкевич. – К. : МП Фенікс, 1992. – 158 с.
5. Абліцов В. Галактика “Україна” Українська діаспора видатні постаті / В. Абліцов. – К. : КИТ, 2007 – 436 с.
6. Артюх В. Про деякі історіософські ідеї в філософській публіцистиці Миколи Шлемкевича: спроба екзистенціальної інтерпретації / В. Артюх // Філологічні трактати. – 2009. – Т. 1, № 3–4. – С. 5–14.
7. Заремба Я. Микола Шлемкевич зблизька / Я. Заремба // Наше життя. – 1987. – Травень. – С. 9–11.
8. Кульчицький О. Введення в проблематику сутності філософії / О. Кульчицький // М. Шлемкевич. Сутність філософії. – Париж ; Нью-Йорк ; Мюнхен, 1981. – 250 с.
9. Мала енциклопедія етнодержавства / НАН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корещького ; редкол.: Ю. І. Римаренко (відп. ред.) та ін. – К. : Довіра: Генеза, 1996. – 942 с.
10. Пономарьов В. Філософ синтези Микола Шлемкевич / В. Пономарьов // Тиждень. – 2012. – 26 черв.
11. Українська журналістика в іменах / за ред. М. М. Романюка. – Львів, 1996. – Вип. III. – С. 326–327.

В статтє отражена общественно-политическая деятельность Николая Шлемкевича, обучения в Венском университете и вклад профессора Мориц Шлик на формирование его мировоззренческих позиций. Также влияние работ Анри Бергсона на философские взгляды и идеи Николая Шлемкевича. Исследованы малоизвестные факты из его биографии как на Украине так и в эмиграции.